

ZÁKONNÉ LICENCE NA PŮJČOVÁNÍ DĚL LITERÁRNÍCH A VĚDECKÝCH V ČR A V EU

Jiří Srstka, DILIA Praha

Autorská licence na půjčování rozmnoženin děl bývá ve středu zájmu autorskoprávní legislativy každého státu. A to především z toho důvodu, že pokud by byl dodržen obvyklý způsob při licencování autorských děl, narušilo by to činnost veřejných knihoven kdekoli. Tento obvyklý způsob by vypadal tak, že knihovna by musela získat pro půjčování každé konkrétní knihy svolení od autora v podobě licence a to licenční smlouvou, pokud by jí toto právo nemohl poskytnout nakladatel, který shodné právo nabyl od autora, ovšem s jeho svolením poskytovat dalším osobám podlicence. Bylo by to hodně nepraktické a jistě by tento koneckonců oprávněný postup značně podlomil celý systém veřejných knihoven a tím i půjčování samé, na straně druhé by také omezil právo členů společnosti na informace, byť úmyslně ponechávám stranou to, jak pojem informace vykládat. Nutno také dodat, že v obecném povědomí nejen české společnosti je půjčování knih v knihovnách vnímáno jako něco, co s autorským právem nemá vůbec nic společného.

Na druhé straně však stojí oprávněné zájmy autorů, kteří nemohou díky půjčování ve veřejných knihovnách nabýt na autorských odměnách to, co jim náleží, neboť nakladatelské licenční smlouvy jsou většinou konstruovány tak, že autor má právo na určitý podíl z prodeje každého výtisku či obdrží fixní odměnu v relaci k určitému počtu výtisků. O ztrátách nakladatelů díky půjčování tištěné literatury ani nehovořím, je to mimo předmět mé krátké explikace.

Na úvod je snad nutné podtrhnout to, že od 1.12.2000 platí a účinkuje v České republice zbrusu nový autorský zákon č.121/2000 Sb., který byl prozatím novelizován pouze zákonem 81/2005 s tím, že tato novela se problematiky půjčování netýká. V současné době probíhá příprava hutné novely autorského zákona, kterou zpracovalo MK ČR, jež by se měla podstatným způsobem dotknout nejen půjčování ve veřejných knihovnách, ale i dalších autorskoprávních problémů a kde je předpoklad, že by mohla být našimi zákonodárnými sbory odsouhlasena do poloviny roku 2006. Není možné nezmínit i úpravu v právu komunitárním, kde se půjčování dotýká především „Směrnice Rady ES 92/100/EEC z 19.11.1992 o právu na pro-

nájem a na půjčování, jakož i o některých právech příbuzných právu autorskému v oblasti duševního vlastnictví“ a poté také „Směrnice 2001/29/ES z 22.5.2001 o harmonizaci některých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v Informační společnosti.“

V první řadě je třeba zmínit v současnosti platnou a účinnou zákonnou úpravu v ČR (autorský zákon, zkráceně AZ), do které kupodivu vzhledem k datu jejího přijetí, nebyla zohledněna „Směrnice Rady ES 92/100/EEC z 19.11.1992“, byť ČR nebyla v té době ještě členem Evropské unie. Tato směrnice totiž jednoznačně ukládá členským státům EU v článku 5, odstavci 1 až 3, že členské státy mohou stanovit, pokud jde o veřejné půjčování výjimky z výlučného práva autorů (tedy výjimky z práva autorů licencovat užití svých děl i půjčováním) za předpokladu, že autoři obdrží odměnu za takové půjčování. Uvedená ustanovení dále uvádějí, že členské státy mohou volně určit výši této odměny tak, aby odpovídala jejím kulturně politickým cílům s tím, že mohou vyjmout z placení odměny určité kategorie zařízení. Uvedená směrnice nerozlišuje mezi absenčním a prezenčním půjčováním, charakterizuje půjčování jako zpřístupnění díla k užití na časově omezenou dobu nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského prospěchu, uskutečňuje-li je veřejnosti přístupné zařízení.

V současnosti v ČR platný a účinný autorský zákon však problematiku půjčování vřazuje v § 38 pod bezúplatné zákonné licence tak, že do práva autorského nezasahuje knihovna, archiv a jiné nevýdělečné školské, vzdělávací a kulturní zařízení, půjčuje-li originály či rozmnoženiny děl s výjimkou počítačových programů a rozmnoženin zvukových či zvukově obrazových záznamů s výjimkou pro zdravotně postižené. Jelikož jde o bezúplatnou zákonnou licenci, neobdrží autoři dle současné zákonné úpravy jakoukoli náhradu od kohokoli, včetně v to stát.

Jak autorský zákon vůbec charakterizuje půjčování jako takové? Dle § 16 autorského zákona se půjčováním originálu nebo rozmnoženiny díla rozumí zpřístupňování díla zařízením přístupným veřejnosti nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu poskytnutím originálu nebo rozmnoženiny díla k dočasné osobní potřebě. K tomuto ustanovení je třeba především podotknout, že půjčování nelze zaměňovat se sdělováním díla veřejnosti dle §§ 18 a následujících autorského zákona, které řeší zpřístupňování díla veřejnosti v nehmotné podobě. Způsobu užití díla dle § 16 autorského zákona tak nelze zaměňovat s druhy užití specifikovanými práve v §§ 18 a následujících autorského zákona. Umístění slovesného díla na internetových stránkách veřejné knihovny tak není půjčováním, ale sdělováním díla veřejnosti tím způsobem, že kdokoli může mít k němu přístup na místě a v čase podle své vlastní volby zejména počítačovou nebo obdobnou sítí (§ 18, odst. 2 AZ). Stejně tak dle mého soudu ne-

může veřejná knihovna půjčovat rozmnoženiny slovesných děl na nosičích typu CD nebo DVD, které by sama digitálně pořídila, jelikož má sice v rámci bezúplatné zákonné licence právo pořizovat rozmnoženiny děl, avšak pouze pro své archivní a konzervační účely(§ 37,odst.1 AZ), tedy nikoli za účelem půjčování. Problémů u výkladu půjčování v rámci bezúplatné zákonné licence je tak hodně. Zmíňme pro pořádek ještě to, že půjčování je půjčováním díla za jeho poskytnutí k dočasné osobní potřebě. Ponechávám stranou v praxi zřejmě nepřilíš frekventovanou otázku, zdali právnická osoba má či nemá osobní potřebu, ale pochopitelně je nesmyslem, aby knihovna ve smluvní podobě zajišťovala u vypůjčitele závazek, že použije dílo jenom pro svou osobní potřebu, tedy jako konzument. Uvedené ustanovení má však zřejmě na mysli to, že pokud vypůjčitel dílo užije a nikoli pouze konzumuje (kupř.divadelní představení, ve kterém bude užít dramatický text, vypůjčený v knihovně), je povinen získat licenci od autora k příslušnému druhu užití s tím, že půjčením díla se pochopitelně práva autora nevyčerpávají.

Potíže kupodivu nečiní ani vymezení nevýdělečných zařízení, jelikož je upřesněno odkazem na příslušné zákonné předpisy (knihovnický zákon,atd.), z nichž většina již pod označením zákona neexistuje, neboť byly vydány zákonné předpisy nové. Nutno však podotknout, že nad odkazy jsou dominující znaky uvedené v § 37,odst.1) autorského zákona v tom smyslu, že by v každém případě mělo jít o právní formu nonprofitního typu a že by půjčování nemělo být začleněno v tzv.vedlejších činnostech podnikatelského charakteru kupříkladu u příspěvkových organizací. Rozhodujícím znakem by pak měla být nevýdělečnost i ve smyslu faktickém, kterou charakterizuje „Směrnice Rady ES 92/100/EEC“ tak, že je za půjčku placena jen částka, jejíž výše nepřesahuje náhradu nutných provozních nákladů na činnost zařízení.

Příslušné, výše uvedené směrnice, byly členskými státy EU v různých podobách zesouladněny do jejich právních řádů. Toto zesouladnění probíhalo v různých časových periodách s tím, že určité problémy činilo to, že „Směrnice o informační společnosti“, jak se jí laicky říká, a která se problematiky půjčování též týká, byla přijata o 9 let později než „Směrnice Rady ES 92/100/EEC“. Faktem zůstává, že „Směrnice o informační společnosti“se uvedené problematiky dotýká jenom v tom, že stanovuje výjimku (čl.5,odst.3,písm.n), kdy členské státy mohou učinit výjimky či omezení práva pro případy, kdy je dílo sdělováno či zpřístupňováno k účelu výzkumu nebo soukromého studia jednotlivým členům veřejnosti určenými terminály v objektech veřejně přístupných knihoven, vzdělávacích zařízení,

muzeí anebo archivů, které nesledují přímý ani nepřímý hospodářský prospěch.¹

Největší problémy činilo při harmonizaci uvedených směrnic s právy členských států především vymezení určitých kategorií zařízení, které se vyjímají z placení autorské odměny a stanovení odměny samé. V některých státech totiž došlo k tomu (Francie), že vymezení určitých kategorií zařízení bylo tak široké, že ve svém reálném výsledku obcházelo uvedené směrnice. V jiných zemích nedošlo z nejrůznějších důvodů (Belgie) ke stanovení konkrétní výše odměny pro autory půjčovaných děl. Dlužno podotknout to, že v naprosté většině členských států EU bere na sebe břímě placení autorských odměn stát a to i včetně Velké Británie. Proti uvedeným státům tak bylo zahájeno řízení dle příslušných pravidel EU a je na nich, zdali řízení („process infringement“) v rámci úprav svých právních řádů budou akceptovat nebo zdali celá věc skončí u příslušných soudů Evropského společenství.

Česká republika ještě ze strany EU atakována nebyla a to zřejmě z toho důvodu, že nikdo na nesoulad s uvedenými směrnicemi neupozornil a že přeciť jenom doba od vstupu ČR do EU do současnosti není tak dlouhá, aby poskytovala legislativním procedurám dostatek času pro harmonizaci všech směrnic a direktiv EU.

K datu vypracování této explikace, předložilo MK ČR vládě ČR poměrně rozsáhlou novelu, jejíž text je znám a která se snaží český autorský zákon harmonizovat s komunitárním právem a to především novým zněním § 37 AZ po názvem „knihovní licence“ a přílohou k AZ. Navržený § 37 AZ stanovuje pro absenční půjčování děl knihovnami, archivy, muzei, galeriemi, školami, vysokými školami a jinými nevýdělečnými školskými a vzdělávacími zařízeními s výjimkou rozmnoženin děl na zvukových a zvukově obrazových záznamech² úplatnou zákonnou licenci, kdy odměnu pro autory platí prostřednictvím Národní knihovny ČR český stát. Do kategorie zařízení, kde autor nemá právo na odměnu, spadají Národní knihovna ČR, Moravská zemská knihovna v Brně, Státní technická knihovna, Národní lékařská knihovna, Národní pedagogická knihovna Komenského, Knihovna Ústavu zemědělských a potravinářských informací, Knihovna Národního filmového archivu a Parlamentní knihovna České republiky. Dle navržené přílohy k AZ činí výše odměny 0,50 Kč za jednu výpůjčku. Odst.5), § 37 návrhu novely AZ pak stanovuje pro příslušné osoby pouze

¹ Opomímám pro účely této přednášky čl.5,odst.2,písm.c) zmíněné směrnice o právu knihoven a dalších zařízení provádět zvláštní akty rozmnožování,neboť tento článek je již plně v AZ harmonizován.

² Návrh stanovuje nově výjimku pro tato díla pro případy,kdy jsou půjčovány na místě samém,tj.prezenčně a uplynula doba 3 měsíců od počátku jejich oprávněného rozšiřování.

v případech, kdy to na nich lze spravedlivě požadovat, povinnost předkládat příslušnému kolektivnímu správci na jeho žádost vždy souhrnně za kalendářní rok nejpozději do konce následujícího kalendářního měsíce informace o počtu uskutečněných výpůjček a informace nezbytné pro rozúčtování odměn kolektivním správcem. Toto ustanovení není pouhou administrativní tyraní a nelze předpokládat, že z hlediska technické náročnosti bude kolektivní správce požadovat od všech osob, na které se vztahuje úplatná zákonná licence přesný přehled všech výpůjček s uvedením základních dat, tj. konkrétní titul a specifikaci autorů. Předpoklad je ten, že kolektivní správce v dohodě zvolí vypovídající množinu knihoven, která mu bude tyto údaje poskytovat elektronickou cestou s tím, že počet výpůjček v ČR bude statizovat spolu s MK ČR či Národní knihovnou ČR. Navržené shora uvedené ustanovení má totiž hlavně sloužit k tomu, aby odměny plynoucí z úplatné zákonné licence byly spravedlivě rozúčtovány vůči konkrétním autorům a nikoli, aby byly rozdělovány paušalizujícím způsobem.

Kolektivní správcem, který má v současnosti oprávnění k výkonu kolektivní správy pro díla literární a díla vědecká, je občanské sdružení DILIA, divadelní a literární agentura. Lze předpokládat, že po přijetí novely AZ bude toto oprávnění rozšířeno pro DILIA i o půjčování, respektive o úplatnou zákonnou licenci, shora popsanou. Základní rysy toho, jakým způsobem budou odměny mezi autory rozúčtovány, lze již dnes nalézt v rozúčtovacím řadě DILIA, umístěném na internetových stránkách DILIA pod heslem www.dilia.cz. Musím zdůraznit, že v případě těchto odměn nejde jenom a pouze o odměny pro autory české, nýbrž i o autory zahraniční. DILIA je již nyní oslokována příslušnými kolektivními správci ze členských zemí EU, aby uzavřela příslušné reciproční smlouvy.

Vše však záleží od tempa, jakým bude probíhat schvalování novely AZ našimi zákonodárnými sbory. V tomto punktu nejsem věru optimistou.